

Уляна Василівна **ЩУРКО**

д.е.н., доцент, Львівська національна академія мистецтв

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3646-1111>

e-mail: u.shchurko@lnam.edu.ua

ПОТЕНЦІАЛ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Досліджено потенціал креативних індустрій для соціально-економічного розвитку та відбудови України в умовах війни. Виявлено ключові виклики, спричинені повномасштабною агресією: відтік кваліфікованих кадрів, проблеми із захистом прав інтелектуальної власності, руйнування інфраструктури та несистемний збір статистики. Обґрунтовано, що системні законодавчі, фінансові, освітні та інфраструктурні заходи є критично важливими для стабілізації галузі та забезпечення її сталого розвитку в постконфліктний період.

Ключові слова: креативні індустрії, креативний сектор, сфера креативних індустрій, економічний розвиток, війна

ВСТУП

Креативні індустрії (КІ) є важливою частиною сучасної економіки, яка створює робочі місця, генерує додану вартість та сприяє інноваційному розвитку. На глобальному рівні їх визнано одним з ключових двигунів економічного зростання, а в Україні їхній вплив стає все помітнішим, особливо в контексті війни та необхідності економічного відновлення. КІ можуть бути визначальними для розвитку малого та середнього бізнесу, залучення іноземних інвестицій, формування експортного потенціалу і відновлення зруйнованої інфраструктури. Відповідно до даних *Creative Economy Outlook 2024* [1] від UNCTAD КІ в Україні сьогодні перебувають у складному становищі через наслідки війни, що суттєво вплинули на інфраструктуру та обсяги виробництва. Військові дії зруйнували значну частину культурних об'єктів та обмежили внутрішній попит. Спостерігається міграція кваліфікованих кадрів, що негативно позначається на відтворенні людського капіталу в креативному секторі.

Саме через затяжний характер військових дій та їхні довгострокові економічні й соціальні наслідки виникає нагальна потреба у подальших дослідженнях трансформації сфери КІ в Україні. Вони мають охоплювати динаміку змін у галузі, нові тренди розвитку та ефективність заходів зі стабілізації ситуації тощо. Цим обумовлено актуальність статті та вибір предмета дослідження. Відзначимо, що сьогодні велика кількість вітчизняних вчених приділяють увагу моніторингу та аналізу стану й умов розвитку КІ, серед яких О. Маліновська, М. Проскуріна, О. Дацко, О. Войтенко, Л. Пащук, О. Гнаткович, В. Ганський та ін. Доробок цих та багатьох інших авторів передусім присвячено вивченню кількісних та якісних трансформацій системи культурно-креативних послуг в умовах війни, а також визначенню перспективних напрямів розвитку галузі, необхідних заходів її підтримки з боку держави тощо.

МЕТА роботи – проаналізувати довоєнний і поточний стан розвитку сфери КІ в Україні, а також виклики для цього сектору в умовах війни та перспективні шляхи їх подолання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження ґрунтується на аналізі інформації,

одержаної з різноманітних джерел. Основними матеріалами слугували офіційні звіти державних органів влади, зокрема Міністерства культури та стратегічних комунікацій, статистичні дані від Державної служби статистики, аналітичні доповіді українських та міжнародних громадських організацій, публікації у провідних українських медіа, які висвітлюють культурні події та проблемні аспекти.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розвиток КІ в Україні набув особливої ваги та обертів після Помаранчевої революції, а інституційно та законодавчо сектор отримав свою підтримку з 2016 р., коли при Міністерстві культури України створено Відділ проблем розвитку культурних і креативних індустрій. Розвиток культурних і креативних індустрій визначено пріоритетним напрямом «Довгострокової національної стратегії розвитку культури – стратегії реформ» [2] до 2025 р.

Креативні індустрії в Україні регулюються законом «Про культуру», де відповідно до нової редакції 2017 р. та змін 2018 р. внесено офіційне визначення КІ як «видів економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості та робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти й послуги є результатом індивідуальної творчості» та зазначено пріоритет стимулювання розвитку КІ та закріплення заходів підтримки КІ як важливої частини національної економіки. У 2019 р. Кабінет міністрів України (Розпорядження № 265-р від 24 квітня 2019 р.) [3] затвердив перелік видів економічної діяльності, які належать до КІ, з переліком відповідних КВЕДів. До КІ в Україні належать 34 види економічної діяльності, відповідно до таких категорій: сценічне мистецтво, візуальне мистецтво, видавнича діяльність, дизайн, література, аудіо- та аудіовізуальне мистецтво, мода, нові медіа та ІТ, маркетинг, архітектура, реклама, бібліотеки, архіви та музеї, зв'язки з громадськістю, народні художні промисли.

За результатами дослідження, проведеного у 2016-17 рр., й запровадження системи індикаторів ЮНЕСКО в Україні, виявлено, що внесок культурних та КІ у ВВП складає 4,04% [4]. Звичайно, порівняно з іншими секторами економіки цей внесок не є показово великим, проте достатньо співмірним (зокрема, з добувною про-

мисловістю (5,72 %), фінансовою та страховою діяльністю (5,11 %) чи будівництвом (2,67 %) [4]. Протягом 2018-2020 рр. додана вартість базових галузей КІ зростала як в кількісному вимірі, так і у відсотковому: у 2018 р. – 97 млрд грн (3,86 % від загальної), а на початок 2020 р. – 117,2 млрд грн, або 3,95 %. До початку карантину та повномасштабного вторгнення зростала також і кількість зайнятих у сфері КІ: частка зайнятих у КІ зросла з 2,9% у 2014 р. (265,1 тис. ос.) до 3,6% у 2018 р. (309,4 тис. ос.) [5].

Впродовж довоєнних років торгівельне сальдо та частка товарів КІ в обсязі експорту демонструвала вищі темпи зростання, ніж загалом експорт: зростання на 18,8% та 0,5% за п'ять років (2008-2012 рр.) відповідно. Темпи зростання експорту перевищували в шість разів темпи зростання імпорту креативної продукції: експорт зріс на 42,7%, а імпорт – на 7,1%: ключовими експортними сферами визначено дизайн – 75,8% в загальному експорті, видавничу справу (15,2%) та ремесла (6,1%) [6].

Оскільки ринок КІ достатньо гнучкий, поєднує культуру, бізнес та технології, він мобільний, залучає різноманітні ресурси, сприяє формуванню креативного середовища, розвиток його може мати позитивні наслідки для економіки зокрема через високу додану вартість та надходження від експорту. Однак, як вже зазначено, в умовах повномасштабного вторгнення спостерігається ускладнення умов функціонування сектору КІ в Україні. Зокрема, визначено такі проблеми, що потребують розв'язання:

1. Збір та оцінка статистичних даних. Збір статистичних даних в культурних і креативних індустріях ведеться несистемно, неструктуровано та незлагоджено з міжнародними стандартами обліку. Так, за основу подальшого розвитку можна взяти методологію ЮНЕСКО на базі її структури статистики культури, що дасть змогу збирати інформацію про культурну діяльність та використовувати для порівняння статистики культури та КІ різних країн. Структура також пропонує матриці між категоріями, такі як створення/виробництво, передача/розповсюдження, споживання, реєстрація/захист та участь, що дає змогу більш детально аналізувати різні аспекти діяльності у сфері КІ.

2. Неefективний захист прав інтелектуальної власності. Діяльність більшості галузей КІ базується на створенні та використанні об'єктів авторського права. Закон України «Про авторське право і суміжні права» регулює правовідносини під час створення та використання об'єктів у КІ (реєстрацію авторського права та охорону прав на такі об'єкти). Загального законодавства в цій сфері в Україні немає, окрім Закону України «Про культуру», де закріплено визначення поняття «креативні індустрії». Відповідно уся діяльність КІ регулюється спеціальним законодавством, яке є в кожній окремій галузі, що спричиняє виникнення колізій між нормами різних актів.

Наприклад, дизайн включено до Переліку видів економічної діяльності КІ, проте визначення самого поняття «дизайн» у законодавстві немає, а його застосування суперечить наявності в законодавстві України поняття «промисловий зразок». Очевидною є прогалина в поняттєвому апараті, що впливає на правову охорону об'єктів, створення та використання яких належить до діяльності КІ, та на рівень захисту прав на такі об'єкти.

3. Експортна діяльність. У структурі торгівлі товарами КІ прослідковується стійка тенденція з переважання імпорту над експортом (експорт товарів КІ у 2019 р. склав 0,51 млрд дол. США, а послуг – 5,4 млрд дол. США) і навпаки: переважання експорту послуг над імпортом (30% від загального експорту послуг) [7]. Головними напрямками експорту українських товарів КІ до повномасштабного вторгнення були Німеччина (14%), рф (11%), Польща (9%), Данія (9%), Білорусь (8%). Найбільшими імпортерами креативних товарів в Україну є Китай, Туреччина, Польща, Німеччина, Італія. Торгівельний баланс КІ України передвоєнного періоду: експорт товарів КІ – 1%, імпорт – 1,5%, експорт послуг КІ – 30%, імпорт – 6,1% [8].

У структурі торгівлі товарами та надання послуг у 2020 р. найбільше зростання відбувалося за такими статтями: інформаційні послуги (зростання протягом року на 65%), аудіовізуальні та пов'язані з ними послуги (на 24%), комп'ютерні послуги (на 21%) та реклама та маркетинг (на 11%), проте скоротився обсяг експорту за статтею «архітектурні, інженерні та інші технічні послуги (падіння на 21%), «послуги в галузі культури та відпочинку» (на 21%) та НДДКР (на 7%).

Зважаючи на тенденції в експортній діяльності з акцентом на IT-послуги (40,5% від усього експорту КІ) та суттєвий перегин у бік експорту послуг, наша експортна діяльність потребує переорієнтації та стимулювання. Логістичної та інформаційної підтримки у ведення міжнародної торгівлі потребують експортери товарів у сфері КІ. За словами виробників креативних товарів, вони потребують чітких і зрозумілих процедур і правил, а також пояснень і допомоги з логістикою, оскільки портал ДіяБізнес (ДіяЕкспорт) дає досить поверхову інформацію, якої недостатньо для ведення ефективної експортної діяльності.

4. Криза в кадровому забезпеченні. КІ є джерелом забезпечення зайнятості та її зростання: у 2019 р. зайнятість в КІ зросла на 40%, забезпечивши роботою 352 тис. людей, що становило 3,6% від кількості усіх зайнятих (2018 р. – 309,5 тис. працівників, 2013 р. – 252 тис.). За результатами дослідження Київської школи економіки на замовлення МКІП, у 2019 р. в КІ функціонувало 205,5 тис. суб'єктів господарювання [9].

Війна суттєво вплинула на кадрове забезпечення у сфері КІ: станом на 2023 р. (за даними дослідження CASES) [10] близько 20 % спеціалістів КІ виїхали за кордон, 37,2 % залишилися без роботи або не отримували зарплати, у 25 % креативних бізнесів падіння оборотів становило понад 90 %, 39 % спостерігали зменшення кількості замовлень. Серед опитаних представників КІ 53,3 % змінили місце проживання. Причому з 20 %, які покинули Україну, про намір залишитися за кордоном повідомило майже 10%. Причинами стали як питання безпеки, стабільності, чіткості регулятивних механізмів, так і фінансові.

5. Нерозвиненість інфраструктури розвитку КІ та її руйнування під час воєнних дій. До повномасштабного вторгнення в Україні активно розвивалася інфраструктура КІ: створення креативних хабів, коворкінгів, інкубаторів, акселераторів. У березні 2021 р. Урядом України затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для створення центрів креативної економіки [11]. На їх ство-

Таблиця 1 – Пропозиції із вдосконалення умов функціонування креативних індустрій в Україні (сформовано автором)

Напрямок	Пропоновані заходи	Відповідальні органи
Нормотворча діяльність	гармонізація законодавства в питаннях культурних і креативних індустрій (прописування термінології, узгодження визначень і положень різних підзаконних актів)	Верховна Рада, Кабінет Міністрів України
	законодавчі зміни для захисту інтелектуальної власності, сприяючи формуванню культури ІВ та реєстрації робіт в Україні	Верховна Рада, відповідні комітети
	закріпити у законодавчих і нормативно-розпорядчих документах важливу роль креативності в розвитку держави	Верховна Рада, Кабінет Міністрів України
	сформувати план сталого розвитку на всіх рівнях управління державою	органи управління на рівні держави, регіону, громади
Інфраструктура та фінансування	пільгове оподаткування для підприємств креативних індустрій	Державна податкова служба
	безвідсоткові кредитні програми для стартапів у сфері КІ	Міністерство фінансів
	збільшення фінансування програм Українського культурного фонду, створення Фондів культури на місцях	КМУ, Мінфін, ОМС
	підтримка розвитку необхідної інфраструктури та створення креативних хабів	Мінфін, Мінекономіки
	забезпечення можливості отримувати майстерні та простори для творчості на пільгових умовах оренди, в тому числі занедбані об'єкти для ревіталізації	Держмаїно, податкова служба, ОМС
	створення дієвих професійних спільнот для репрезентації та захисту інтересів представників своєї галузі креативних індустрій,	суб'єкти господарювання на місцях
	підтримка соціально відповідальних проєктів, що стимулюють розвиток локальних спільнот та екологічні ініціативи в рамках креативних індустрій	суб'єкти господарювання на місцях, асоціації
Освіта та компетенції	мапування креативних індустрій та внесення їхніх локацій в туристичні маршрути, що сприятиме додатковій популяризації сфери та фінансовим надходженням.	галузеві асоціації, агенції регіонального розвитку
	розробка освітніх модулів/програм з питань інтелектуальної власності, як стандартна складова для креативних індустрій	МОН, Мін'юст, ЗВО
	галузева програма з обізнаності споживачів про незаконне використання матеріалів, захищених авторським правом	Мін'юст, управління юстиції на місцях, Мінцифри
	заохочення розвитку креативності та підприємництва в системі освіти, що сприятиме розвитку креативних навичок серед молоді	МОН, МКІП, обласні та місцеві управління освіти
	підтримка освітніх проєктів неформальної освіти з креативного підприємництва (курси на Прометеусі, інкубатори)	Мінекономіки, ДіяБізнес
	просвітницько-промоційна діяльність для поширення інформації про важливість культури та креативних індустрій (фестивалі, виставки, конференції)	управління освіти та культури на локальному та регіональному рівнях, асоціації та НУО
Міжнародні зв'язки та співпраця	створення цифрової платформи для обміну та взаємодії, що дозволить професіоналам у креативних індустріях співпрацювати, ділитися досвідом та розвивати спільні проєкти.	Мінцифри, МКІП, Дія.Бізнес
	спрощення митних і адміністративних процедур для сприяння міжнародній співпраці та інтеграції в глобальні креативні ринки	Міністерство економіки, МЗС, Держмитслужба
	мінімізація корупції чи тиску при репрезентації України на міжнародних майданчиках креативних індустрій, що стимулюватиме розвиток суб'єктів підприємницької діяльності в сфері КІ	МКІП, Український інститут
	вбудовування системних зв'язків з міжнародними партнерами (окремі країни та установи) та сталого участі в міжнародних заходах (мистецькі бісенале, книжкові форуми, фестивалі дизайну, тижні моди)	МКІП, МЗС, Український інститут, професійні об'єднання
впровадження та розширення міжнародних ініціатив з підтримки освіти, навичок, управління в сфері креативних індустрій (за прикладом Creative Spark від Британської Ради, Twinning)	МОН, МКІП, МЗС, УКФ	

рення виділено 200 млн грн. З початком повномасштабного вторгнення розвиток програми припинився.

6. Освіта. Кадрову кризу, що виникла через відтік працівників КІ за кордон і на військову службу, може бути зменшено завдяки якійсній освіті у сфері КІ. Причому вимоги та запити на освітні послуги стосуються як формальної, так і неформальної освіти. Проблема формальної освіти є низька гнучкість у галузі, повільність в ухваленні стандартів. На думку іноземних експертів, за досить великих обсягів інвестицій в українську освіту та кількості випускників, є проблеми з якістю програм і наповненням, а також відірваності теоретичного навчання від практичної роботи в галузі.

Зростає кількість навчальних програм з розвитку навичок креативної економіки, підприємництва, компетенцій в КІ («Креативне підприємництво», «Креативна економіка», «Підприємництво у сфері креативних ін-

дустрій»), проте, частіше саме неформальна освіта швидше реагує та закриває запити. Окремим освітнім боєм є нестача знань із захисту прав інтелектуальної власності.

7. Міжнародна співпраця. Повномасштабна війна спричинила зростання інтересу в світі до України та готовності підтримувати наш сектор культурних і креативних індустрій. За даними МКІП, протягом 2022 р. на підтримку України за кордоном пройшли 650 культурних заходів і понад 100 концертів. У 2024 р. кількість скоротилася і спостерігається подальший спад. Проте зниження кількісних показників відобразилося на підвищенні якісних, коли на закордонних мистецьких майданчиках почали пропонувати якісний український продукт, який завойовує прихильність та інтерес не зі співвітчужтя до України, а завдяки своїй унікальності.

Вивчення іноземного досвіду регулювання і підтримки КІ для застосування, адаптації їхніх найкращих

практик в Україні дасть змогу розвинути їхній повноцінний потенціал як двигуна економічного розвитку. Наприклад, у Великій Британії у 2022 р. урядом виділено 100 млн фунтів стерлінгів на підтримку стартапів з цифрових мистецтв, а частка КІ в ВВП зросла на 8,5% і досягла 115 млрд [12].

Системна підтримка КІ через державні інвестиції, законодавчі ініціативи та освітні програми може значно підвищити їхній внесок у ВВП.

Попри певні позитивні тенденції у розвитку КІ в Україні, навіть в умовах повномасштабного вторгнення, розглянуті вище сфери потребують вдосконалення, що допоможе закріпити зростання сектору КІ, повернути його представників в Україну та залучити їх до повного відновлення.

Для забезпечення розвитку КІ в Україні важливо окреслити пропозиції з вдосконалення різних сфер діяльності та визначити відповідальних на різних рівнях управління (табл. 1).

Ці пропозиції можуть стати основою для форму-

вання державної політики, що сприятиме розвитку КІ в Україні, забезпечуючи їхній внесок у соціально-економічний прогрес.

ВИСНОВКИ

Креативні індустрії в Україні, незважаючи на війну, демонструють значний потенціал для соціально-економічного розвитку та відновлення країни. До повномасштабного вторгнення цей сектор показував стабільне зростання, збільшуючи внесок у ВВП та кількість робочих місць. Однак війна призвела до таких проблем, як відтік кадрів, зниження обсягів виробництва та руйнування інфраструктури. Для подолання цих викликів необхідні системні заходи: від вдосконалення законодавства та захисту інтелектуальної власності до розширення міжнародного співробітництва та підтримки освітніх програм. Лише за умови комплексної підтримки КІ зможуть повністю реалізувати свій потенціал і стати рушієм повоєнної відбудови України.

References

1. Creative Economy Outlook 2024 / United Nations. Geneva, 2024. 146 p.
2. On approval of a long-term strategy for the development of Ukrainian culture - reform strategy: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 01.02.2016, № 119-r. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248862610> (in Ukrainian).
3. On approval of economic activities belonging to the creative industries: the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 24.04.2019, № 265-r. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2019-p#Text (in Ukrainian).
4. Directorate of creative industries. Creative Industries in Ukraine: Statistics 2013-2018. Ukrainian Centre for Cultural Studies. 05.12.2019. URL: <https://uccr.org.ua/kreatyvni-industrii/statystyka-ta-analytika-u-sferi-kreatyvnykh-industrij/> (in Ukrainian).
5. Fedets I. What 2020 Will Bring to the Creative Sector of the Economy. *Ekonomichna Pravda*. 09.01.2020. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2020/01/09/655579/> (in Ukrainian).
6. Karasiyova N. A. Creative industries as a source of export growth. *Economy and State*. 2019. Vol. 12. pp. 19–23. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.12.19> (in Ukrainian).
7. Eurostat. CROS. URL: <https://cros.ec.europa.eu/>
8. Creative Industries: The Impact on the Development of the Ukrainian Economy / O. Nikolaieva et al. Kyiv, 2021. 111 p. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/04/KSE-Trade-Kreatyvni-industriyi-Zvit.pdf> (in Ukrainian)
9. The Development of the Creative Economy Will Stop the "Brain Drain" Abroad. *Ekonomichna Pravda*. 21.08.2019. URL: <https://epravda.com.ua/news/2019/08/21/650775/>. (in Ukrainian).
10. CASES. Дослідження CASES: як війна вплинула на креативні індустрії України. CASES. 11.04.2022. URL: <https://cases.media/en/article/doslidzhennya-cases-yak-viina-vplinula-na-kreatyvni-industriyi-ukrayini>
11. Tokariyev M. Not by IT Specialists Alone. What Creative Industries Can Offer Ukraine. *Ekonomichna Pravda*. 19.01.2023. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/01/19/696149/> (in Ukrainian).

Uliana SHCHURKO

Doctor of Economics, Associate Professor, Lviv National Academy of Arts

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3646-1111>

e-mail: u.shchurko@lnam.edu.ua

THE POTENTIAL OF CREATIVE INDUSTRIES FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND RECOVERY OF UKRAINE

This paper examines the potential of creative industries (CIs) for socio-economic development and recovery in Ukraine. The study analyzes the sector's pre-war and current state, identifies major challenges, and proposes adaptation strategies for the post-conflict reality. Research was conducted by analyzing official reports from government bodies like the Ministry of Culture, statistical data and analytical reports from Ukrainian and international NGOs. Prior to the full-scale invasion, CIs demonstrated significant growth. The sector's contribution to Ukraine's GDP was 4.04% in 2016-2017 and grew to 3.95% by early 2020. Employment in CIs also increased from 2.9% in 2014 to 3.6% in 2018. Notably, the export of creative services, particularly in IT, was a key driver, comprising 30% of all service exports before the war. However, the war has created significant obstacles. The paper identifies several key challenges that need to be addressed, including a severe human resources crisis, with approximately 20% of creative professionals having left Ukraine. Other issues are ineffective intellectual property protection due to fragmented legislation, the destruction of critical infrastructure, the lack of a systematic approach to collecting statistical data, and a disconnect between formal education and market needs. The paper proposes a comprehensive set of measures, outlined in a detailed table. These recommendations cover four key areas: legal harmonization, financial and infrastructure support, educational reform (including IP knowledge), and strengthening international cooperation. The findings suggest that despite the difficulties of wartime, CIs have a strong potential to be a key engine for Ukraine's post-war recovery. Implementing the proposed systemic support measures is crucial to stabilize the sector and ensure its continued development.

Keywords: creative industries, creative sector, creative industries' sphere, economic development, war